

Od Redakcji

Językoznawstwo uprawiane współcześnie traci swój autonomiczny charakter, sięgając poza granice swojej domeny badawczej w kierunku dziedzin takich jak socjologia (z wieloma jej odmianami, np. socjologią emocji), psychologia (z analizą intencji i schematów wyobraźniowych), neurologia (neurolingwistyka), teoria umysłu (kognitywistyka) czy informatyka (lingwistyka informatyczna). Współczesna lingwistyka przekracza granice paradygmatów i metod badawczych, ale także zmienia profil swoich badań na bardziej praktyczny, co należy rozumieć jako przesunięcie zainteresowań z terenu konstruowania teorii na teren praktyki mówienia, interpretacji pojedynczych realizacji języka w ramach już zidentyfikowanych lub ciągle na nowo rozpoznawanych dyskursów. Niniejszy numer „Forum Lingwistycznego” swoją różnorodnością, jak sądzimy, wpisuje się w tak właśnie rozumianą tendencję.

Artykuły zawarte w dziale *Studia* nie spełniają wymogów monograficzności, są pochodną rozmaitych założeń metodologicznych, a opisane w nich sfery rzeczywistości często są nieprzystające do siebie, ale łączy je próba rekonstrukcji pewnych praktyk językowych, zainteresowanie szczegółem i chęć zastosowania lingwistycznych narzędzi do badania genetycznie i gatunkowo różnych tekstów oraz zjawisk. Wśród cech spajających wskazać można również wykorzystany w przeprowadzanych badaniach materiał językowy. W przypadku pięciu tekstów impulsem do podjęcia refleksji lingwistycznej stały się wypowiedzi zamieszczone w mediach masowych – prasie, radiu (także w ich odsłonie internetowej) oraz telewizji; w przypadku dwóch mamy do czynienia z analizą wybranych aspektów kodu werbalnego komunikacji interpersonalnej w jej odmianach zarówno mówionej, jak i pisanej. Wspólne medium nie oznacza jednak, jak już wspomniano, wspólnoty tematycznej czy metodologicznej – te charakteryzuje duża różnorodność. W przypadku analiz Marzeny Makuchowskiej, prowadzonych w opracowaniu zatytułowanym *Funkcje toposu Szatana we współczesnym polskim dyskursie religijnym*, materiał zaczerpnięty został głównie z wypowiedzi upowszechnianych w prasie katolickiej (o zasięgu ogólnopolskim, publikowanej i w wersji drukowanej, i na portalach internetowych). Tematem jest figura Szatana obecna w dyskursie religijnym, a atrakcyjność oglądu polega na aktualizacji toposu walki dobra ze złem i pokazaniu, jak funkcjonuje on w obrębie takich ważnych dla współczesności tematów, jak aborcja, zapłodnienie *in vitro* i związki homoseksualne. Teksty prasowe podała analizie również Ewelina Gajewska w artykule *Sposoby realizacji funkcji perswazyjnej w ogłoszeniach z dziedzin: praca/ nauka zawodu zamieszczanych w dzienniku „Czas” w drugiej połowie XIX wieku*. O ile współcześnie mamy sporo tekstów poświęconych reklamie i promocji, o tyle patrzeć na reklamę i jej początki na terenie Polski z historycznego punktu widzenia należy raczej do rzadkości. Tym bardziej interesujące wydaje się opracowanie, w którym analizuje się anonse prasowe związane z pracą i nauką zamieszczone w krakowskim dzienniku „Czas” w latach 1850–1890.

Teksty z innego medium – radia – stały się przedmiotem analizy Rafała Nocunia w artykule *Język prowokacji w mediach alternatywnych na przykładzie radia internetowego KonteStacja*. Autor rozpatruje w nim kwestię szans, jakie stwarzają tzw. media alternatywne, i wskazuje na coraz ważniejszy ruch społeczny skupiony wokół nich, określane jako dziennikarstwo obywatelskie. Jego rozważania dotyczą kontestowania przez alternatywne dziennikarstwo nurtów tradycyjnych, prowokacji jako swoistej gry medialnej, a także statusu informacji.

Polikodowe teksty emitowane w telewizji stały się źródłem naukowej refleksji w artykułach Ewy Szkudlarek-Śmiechowicz i Emilii Kałuzińskiej. Pierwsza z autorek w opracowaniu *Telewizyjny dyskurs polityczny* bada zależność dyskursu politycznego od rodzaju medium, w którym on występuje. Pokazuje mechanizm profilowania oferty ze względu na rodzaj wspólnoty komunikacyjnej rozpoznanej i zgromadzonej wokół danej stacji, omawia gatunki funkcjonujące w telewizyjnym dyskursie politycznym, rozważa proces komunikacji od strony jego nadawców oraz przedstawia stosunek dyskursu politycznego do rzeczywistości. Emilia Kałuzińska w artykule „*A Tobie? Ile brakuje do szczęścia?*” *O socjalizacyjnych możliwościach reklamy* pisze o kulturowej roli reklamy i jej funkcji socjalizującej, analizując spisane teksty mówione reklam emitowanych na kanale TVP ABC. W ten sposób rekonstruuje obraz świata, który reklama transferuje do młodych odbiorców, kształtując ich rolę bycia konsumentami.

Językowy aspekt komunikacji interpersonalnej w jej wariacie pisany uczynił przedmiotem swojej refleksji Waldemar Czachur. Poddał on analizie orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965 roku. Autor, wykorzystując retoryczną strukturę listu (*salutatio, exordium, narratio, petitio i conclusio*), przeprowadził w obrębie każdej części precyzyjny lingwistyczny ogląd materiału, pokazując mechanizm pomniejszania sprzeczności, zmiany punktów widzenia i ujawniając strategię, za pomocą których biskupi polscy starali się raczej budować mosty, umożliwiające zbliżenie i pojednanie, niż mury dzielące dwa narody: polski i niemiecki. Wariant mówiony komunikacji interpersonalnej poddał analizie Mariusz Rutkowski w tekście *Językowy wymiar paternalizmu – na przykładzie interakcji lekarz – pacjent i urzędnik – klient*. Dwie rozmowy: lekarza z pacjentem i urzędnika z interesantem służą autorowi do pokazania językowych mechanizmów władzy i uzależnienia oraz strategii dominacji w rozmowie. Tytułowy paternalizm, który polega na podporządkowaniu prowadzącemu rozmowę zarówno pacjenta, jak i interesanta, podtrzymuje i utwierdza zwyczajową sytuację nierówności statusów.

Proponowanej przez nas klasyfikacji studiów w tym numerze „Forum Lingwistycznego”, inspirowanej doбором materiału badawczego ze względu na kanał komunikacji, wymyka się opracowanie zatytułowane *Językoznawcza i logopedyczna analiza syntetycznej metody wywoływania zębowej głoski zwarto-szczelinowej* Danuty Pluty-Wojciechowskiej. Autorka postuluje w nim ścisłe powiązanie badań językoznawczych z praktyką logopedyczną przez wykorzystanie lingwistycznych badań z zakresu fonologii i fonetyki do projektowania terapii zaburzeń w realizowaniu poszczególnych fonemów.

W dziale *Archiwalia* zamieszczone zostały tłumaczenia dwu tekstów – studium Ewy Jędrzejko *The Twilight of Structuralism in Linguistics?* (tytuł oryginału: *Czy zmierzch strukturalizmu w językoznawstwie?*), w którym odnajdujemy ciągle istotne pytanie o status badawczych metod paradygmatu strukturalistycznego, oraz tekstu *The Identifying Function of*

Language (tytuł oryginału: *O funkcji identyfikacyjnej języka*) autorstwa niedawno zmarłego założyciela socjolingwistycznej szkoły katowickiej, prof. Władysława Lubasia. Oba artykuły warte są przypomnienia ze względu na wagę i aktualność poruszanej problematyki.

Teksty zebrane w dziale *Polemiki* tym razem dotyczą kilku zagadnień z pozoru różnych, choć wiąże je analiza języka i jego społecznych realizacji, szczególnie zaś problematyka dyskursu. Wskazane w nich zostały te przestrzenie, na które tak chętnie otwiera się współczesne językoznawstwo, a mianowicie – socjologii (teksty Ewy Ficek i Jacka Warchali), dyskursologii (tekst Joanny Przyklenk) i logopedii (tekst Katarzyny Węsierskiej). Ewa Ficek, odwołując się do książki *Dyskurs elit symbolicznych*, rozważa zagadnienie dyskursu publicznego i rolę elit intelektualnych w jego kształtowaniu. Jej tekst ujawnia także obszar wspólny, dzielony zarówno przez socjologów, jak i językoznawców – jest nim kwestia dyskursu, zagadnienia, u którego podstaw leży pragmatyka języka i ścisłe relacje między językiem a jego społeczną funkcją. Elementem łączącym jest także metoda analizy, obecna już w badaniach socjolingwistycznych – analiza dyskursywna i analiza konwersacyjna. Również te metody wykorzystuje w swojej książce Mariusz Rutkowski (*Rozmowa urzędowa. Analiza konwersacyjno-dyskursywna*), z którym polemizuje Jacek Warchala, podkreślając jednocześnie zasadność użycia ich do analizy niezwykle bogatego materiału obejmującego rozmowy w urzędach między urzędnikiem a petentem. Autor polemiki rozważa niektóre szczegółowe rozwiązania proponowane przez Rutkowskiego, takie jak obrona twarzy, problem asymetrii statusów, zagadnienie intencji i zasadności ich rekonstruowania w analizie czy szerszy, socjologiczny, problem wiedzy i władzy ujawniający się w rozmowach urzędowych. Wokół dyskursu jako pojęcia lingwistycznego sytuuje się książka pod redakcją trzech lingwistek: Bożeny Witosz, Katarzyny Sujkowskiej-Sobisz i Ewy Ficek: *Dyskurs i jego odmiany*, którą krytycznie opisuje Joanna Przyklenk, podkreślając centralną pozycję dyskursu jako domeny dzisiejszych badań językoznawczych. Wnikliwe omówienie bogatego tomu pokonferencyjnego autorka poprzedza syntetycznym przywołaniem stanu badań i prezentacją najważniejszych polskich opracowań poświęconych zagadnieniu dyskursu. Katarzyna Węsierska w swojej polemice zajmuje się zagadnieniem gielkotu i wprowadza je w obszar polskiej refleksji logopedycznej, dzięki możliwości konfrontacji rodzimych koncepcji z tymi, które przedstawiają Yvonne Van Zaalen i Isabella Reichel w książce *Cluttering. Current Views on Its Nature, Diagnosis and Treatment*. Autorka omówienia podkreśla, że „mowa bezładna, czyli gielkot, to problem tyleż istotny dla terapii logopedycznej, co mało jeszcze rozpoznany i nie zawsze dobrze rozumiany”. W kontekście tego stwierdzenia tym cenniejsze jest przywoływanie ustaleń badaczy spoza naszego kręgu naukowego.

Dział *Varia* otwiera opracowanie autorstwa Aldony Skudrzyk zatytułowane *Autorytet i pasja. Profesor Władysław Lubaś i początki katowickiej szkoły socjolingwistycznej*. Kolejny artykuł poświęcony został wyzwaniom współczesnej dydaktyki akademickiej, a przygotowały go Ewa Biłas-Pleszak i Katarzyna Sujkowska-Sobisz. W tym dziale znalazły się również opracowania dokumentujące życie naukowe Instytutu Języka Polskiego im. Ireny Bajerowej, a mianowicie sprawozdania z trzech konferencji organizowanych w latach 2015 i 2016. Sprawozdanie autorstwa Beaty Dudy i Amandy Caban przybliży kwestie poruszane na Międzynarodowej Konferencji Logopedycznej pt. „Współczesne tendencje w diagnozie i terapii logopedycznej”, która odbyła 10 października 2015 roku w Chorzowie. Karolina Lisczyk-Kubina przedstawiła z kolei referaty, które zaprezentowano podczas ogólnopolskiej

konferencji naukowej „Autopromocja, autoprezentacja, wizerunek w mediach masowych. Teoria i praktyka”, na której 2 marca 2016 roku w Katowicach spotkali się uczeni z kilkunastu ośrodków w Polsce. Ostatnie sprawozdanie zamieszczone w przedstawianym numerze „Forum Lingwistycznego” poświęcone jest wyjątkowemu wydarzeniu, a mianowicie Kongresowi Historyków Języka, odbywającemu się w Katowicach w dniach 13–15 kwietnia 2016 roku. Kinga Wąsińska i Wioletta Wilczek szczegółowo omawiają kwestie poruszane zarówno w trakcie paneli dyskusyjnych, jak i sesji referatowych.

„Forum Lingwistyczne” w zamierzeniu ma być płaszczyzną wymiany myśli, koncepcji, metod stosowanych w językoznawstwie, ale także przestrzenią penetrowania dziedzin pokrewnych, takich jak logopedia i neurolingwistyka czy wyrosła z językoznawstwa socjolingwistyka; ma stać się także płaszczyzną przełamywania granic między dziedzinami, czego przykładem mogą być teksty wprowadzające nas na teren politologii, socjologii lub medioznawstwa. Jako redakcja jesteśmy przekonani, że tak rozumiana interdyscyplinarność powinna wpływać na jakość badań lingwistycznych. Żywimy też nadzieję, że lektura kolejnego numeru „Forum” będzie nie tylko frapująca, ale przede wszystkim inspirująca dla prowadzonych w różnych naukowych ośrodkach badań nad językiem i społecznymi praktykami mówienia.

Ewa Biłas-Pleszak, Katarzyna Sujkowska-Sobisz, Jacek Warchala